

A semmivallás emberáldozatai

Bánfalvi Attila

Az alkoholizmusnak nevezett jelenség többere-
tű lehet. Egyáltalán nem biztos, hogy a fenome-
nológiailag homogénnek látszó jelenség – X. Y. az al-
kohol rabjává vált – csak egyfajta magból fejlődik ki.
Most az *egyik* interpretációs lehetőségre szeretném
felhívni a figyelmet. A tudomány, amikor felteszi a
kérdést – Mi az alkoholizmus? –, akkor valójában ezt
akarja tudni: miként mutatkozik meg számunkra az
iszákos ember úgy, hogy e nemkívánatos vonását or-
vosi-technikai módszerekkel fel lehessen számolni?
Ezért például megalkotja az „izmust”, amely a külön-
böző iszákosokat általános vonásokkal bírónak té-
telezi, amelyek alapján módszerekkel, univerzális el-
járásokkal lehet azokat felügyelni. A következő meg-
közelítés ehhez képest félúton lesz. Bizonyos iszáko-
sok között vél közös vonásokat, de olyan megértést
ajánl, amelyből nem következik semmilyen módszer.

E szerint az alkoholista azért töltekezik az alkohollal, mert „önfelelt” szeretne lenni. Ez az önfeleltség azonban nem azonos azzal, amelyet úgy szoktunk megfogalmazni, hogy „önfelelten szórakozik”. Ebben az esetben az élet rutinjából való rövid idejű kilépésről van szó, amelyből az „önfelelt” vissza is akar lépni a „normális kerékvágásba”. Az alkoholista esetében az „önfeleltség” tartós megoldásként látszik megjelenni; nem időlegesnek szánja, és nem célja a visszalépés a „normális életbe”. Ugyanis vagy nem találja élete értelmét, vagy – ami végül is ugyanazt jelenti – szorong. A szorongás – ahogy Heidegger mondja – „megnyilvánítja a Semmit”. „Nincs többé támaszunk.” A „szorongás otthontalansága” és az „üres csend” jellemzi ezt a konstellációt.

Önmagában ez a leírás meglehetősen általánosan jellemzi a modern nyugati civilizációt, amelyre különböző elviselési módokat, olykor patológiáknak nevezett magatartásokat működtetnek az emberek. Ennek az alkoholistának a specifikussága tehát nem a „Semmi” számára való jelenlétében van, hanem abban, ahogy „berendezkedik” ebben a világban. Mindenekelőtt abban, hogy az alkohol a „Semmiben” való tartózkodás önmaga előli elfelejtését célozza. Minthogy azonban nem tud kilépni a semmiből, ezért a jeges, rideg és értelem nélküli úrból, a teljes otthontalanság állapotából csak az Én (Self) felszámolásával lehet időlegesen kiszállni. Ha nincs Én, akkor nincs a Semmi sem. Olyan, mint a traumát éppen

elszenvedő: megkísérli a „nem ér a nevem” játék egy fajtáját játszani. A „Semmi” számomra jelenik meg, ha magamat eltüntettem, akkor megszűnik az egzisztenciális szorongás is. A Semmi az alkohol révén (bio)kémiai szublimálódik, elillan, az iszákos egy másik világba helyezi immár más magát. De a mámor elmúltával még fokozottabban szorongatja egzisztenciális impotenciája a szerencsétlent. A morális csapda *A kis herceg*-ben így jelenik meg:

„[A kis herceg] ott találta az iszákos egy sor üres meg egy sor teli palack előtt.

– Hát te mit csinálsz itt? – kérdezte tőle.

– Iszom – felelte gyászos képpel az iszákos.

– Miért iszol? – kérdezte a kis herceg.

– Hogy felejtsek – felelte az iszákos.

– Mit? – tudakolta a kis herceg, mert máris megsajnálta.

– Azt, hogy szégyellem magam – felelte az iszákos és lehajtotta a fejét.

A kis herceg szeretett volna segíteni rajta.

– Miért szégyelled magad? – kérdezte.

– Mert iszom – vágta el a további beszélgetést az iszákos, és mélységes hallgatásba süllyedt.”

A „szégyellés”, a szégyenben tartózkodás mint az éppen józan iszákos alaphangoltsága azt jelenti, hogy semmi értelme az életnek vagy a Semmi az értelme az életnek. A nem tudom, miért vagyok, a nincs célom a legfőbb egzisztenciális követelménynek való meg nem felelés miatti „elsüllyedés”. Ez a szégyen megaláz: ha Semmiben vagyok, akkor magam is majdnem semmi lettem. Minden más szégyen valamilyen konkrét „tartalmas” morális parancsnak való meg nem felelés miatt tör az emberre. Arra kényszeríti, hogy lesüsse a szemét, lehajtsa a fejét.

„Nem sül ki a szemed!?” – szokták ilyenkor a bűnöstől kérdezni. A szem kisülése a világ elvesztése („elveszti szeme világát”). A szégyenben lévő a morális rend ellen vétett. Ezért ez a világ kitasztítja – még ha csak jelképesen vagy időlegesen is. Az ember legszíve-
sebben elbujdosna szégyenében – szoktuk mondani. Elhagyná a saját világát, de ebben az esetben van honnan és van ki elől elbújni, és per-
sze oda visszatérni. Ezért ez a „valami” miatti szégyen egyben igazolja is a morálisan tartalmas világot és életet, és megteremt a lehetőségét annak, hogy a szégyent elszenvedő hazataláljon.

Az iszákos azért szégyelli magát, mert felejtani akar, a „normális” szégyenkező pedig vissza akar találni. De mit akar felejtani az alkoholista? Azt, hogy nincs mire „emlékeznie”; a Semmit akarja felejtani – a talajtalan-ságot, az otthontalanságot, az egzisztenciális kétségbeesést.

Az alkoholista szenvedélyének erejét a Semmiben tartózkodás szenvedése adja. *Csak ott terem szenvedély, ahol szenvedést ültettek el.* A szenvedélyes szere-

Ha nincs Én,
akkor nincs
a Semmi sem.

Az alkoholista szenvedélyének erejét a Semmiben tartózkodás szenvedése adja.

tet például mindig a szeretethiány szenvedéséből nő ki; az igazi szeretet nyugodt, nem gyűri le alanyát.

Az ilyen eredetű alkoholizmus receptje nem írható fel, mert valahogy így hangzana: „Találd meg életed értelmét, láss értelmet a világban, szeresd embertársaidat, és ebből következően tenmagadat!”

De nyilvánvaló, hogy egy ilyen állapot akaratilag nem állítható elő, nincs módszer, amelyet követve el lehetne ide érkezni. Hanem adódik... vagy „kapódik”, lehet rá törekedni, de nem lehet okozni, nem lehet előállítani.

Ez a folyamat így nagyban hasonló a vallásos hithez való eljutáshoz. Emlékszünk, Szent Ágoston hiába törekedett hosszú időn keresztül arra, hogy a vágyott keresztény hithez eljusson. Ezt pusztán ésszerű törekvésekkel, elmélkedésekkel, tanulásal nem tudta elérni – legfeljebb előkészíteni. Az *unio mistiqua* váratlanul következett be. Nem ő tudott elmenni a hitért (inkább csak elébe ment, kinyílt iránta), hanem a hit jött el érte.

A vallás alkoholizmus elleni használata, a vallás mint gyógyszer az előbbiekből következően kézenfekvőnek látszik, és számos példa van arra, hogy működik is. Mégis az alkoholizmusból, annak tagadásaként elnyert hit könnyen *szenvedélyes* hit lehet, amelyben továbbra is a szenvedély a hangsúlyos, így viszonylag könnyen más szenvedélyekre cserélhető fel (vissza).

Első megközelítésben a vallás a terápiás eszköztárban nagyjából azon az alapon működhet, ahogy annak idején Marx azt a nép ópiumának nevezte. Mert az ópiumot az ő korában elsősorban nem kábítószernek, hanem fájdalomcsillapítónak használták. A vallás tehát mint az élet fájdalmának legjobb, legemberibb csillapítója jelenik meg. (Talán mondani sem kell, hogy Marx számára csak történelmileg ideiglenes eszközként.)

Mármint az alkoholista „fájdalma” az, hogy az élete egy tatóngó lyuk. Ezért a vallás instrumentális használata, amely révén az egyik szenvedélyt egy másik helyettesíti – az üresség feltöltése – kockázatos vállalkozás. Ugyanis, ha Isten a terápia eszközeként működik (egy eszközként a sok közül) – hiszen itt az egyik szenvedély egy másikkal (jobbal, kevésbé egészségtelennel) való ellensúlyozása, kiváltása a cél –, akkor ez szenvedélyes vallásosság lesz, amely nem a szabad egyén Istennel való viszonyán alapszik.

Nem vonom kétségbe, hogy isteni alávetettségben élni messze jobb konstelláció, mint az alkohol rabjának lenni. De a szenvedélyes vallásosságban még mindig ott van a szenvedés, amely könnyen egyenértékűvé változtatja az ezt kompenzáló szenvedélyeket. Így mindig könnyen lehet ezeket váltogatni – ha a cél az „önfeledtség”. Amíg a szenvedélyesség fennáll, ad-

dig a személy nem kontrollálja az életét, hanem a szenvedély (vö. szenvedés) uralja őt. Ha tehát a vallásosság csak szenvedélyellensúlyként működik, akkor az alkohol módjára leigazza az alanyt, és mindig lehetséges egy másik szenvedélyre való átváltása. A szenvedély ereje egyben azonban jó mérőeszköze a Semmi jelenlétének, a mély otthontalanságnak. A vallásosság bizonyára képes nem szenvedélyesen otthonosabbá, élhetőbbé tenni a Semmivel sújtott életet. Kétségeim vannak azonban az iránt, hogy terápiás eszközökkel elő lehet-e állítani a világ értelmességébe és a saját élet értelmébe vetett „nem szenvedélyes” hitet. Amíg ez nem sikerül, addig a hit csak alkoholpótlék – még akkor is, ha konszolidáltabbá teszi a szenvedő életét.

Továbbá fontosnak tartom megjegyezni, hogy más kultúrákban – igazi kultúrákban, ahol a világ értelmességként adódik, és az életnek van célja – az alkoholhoz hasonló „kábítószer” használata nem a vallással szembeni alternatíva, hanem jól szabályozott módon eszközt jelent a transzcendenciával való kapcsolattartásra. Így természetesen a vallás sem alternatívája e szerek használatának. Nem egymás helyett vannak, hanem – némi leegyszerűsítéssel szólva – egymást erősítik. Hiszen a megváltozott tudatállapotot előállító szerek nem a Semmi előli menekülést szolgálják, mert a Semmi tartós megjelenése kulturálisan ki van védve.

Azt kell tehát mondanom, hogy sajnos az alkoholizmus az egyik „adekvát” reakció egy olyan világállapotra, amelyből éppen az az értelem hiányzik, amelyet korábban a vallásos világkép állított elő és szolgált.

Az alkoholista sajátos emberáldozatok, egy olyan „vallás” rituális emberáldozatai, amelynek legfőbb tartalma a Semmi.

Az alkoholista az alkohol révén akar menekülni az elől a „Semmi” elől, amely éppen e menekülés révén nyeli el. Azt szokták mondani, hogy az alkoholizmus latens vagy elnyújtott öngyilkosság. Az öngyilkossal szemben azonban az alkoholista nem hoz döntést élete felszámolásáról, hanem éppen ellenkezőleg, úgy rohan a szakadékba, hogy menekülés közben rettenettel tekintget állandóan hátra üldözőjére, a Semmi-re, nem véve észre, hogy előtte ott a szakadék, amely ugyanarra a világra „nyílik”, amely elől az alkohol révén keres menedéket.

Az alkoholista csak az egészség érzetét akarja előállítani azzal, hogy odaadja magát a szesznek. És éppen ez az egzisztenciális feloldódás, oldottság mossa el mindannak a határait, amelyben az egészségesség, egy otthonos világhoz kötődés megélhető lehetne.

Spiritusz és spiritualitás – oldás és kötés.

A szerző filozófus, a Debreceni Egyetem, Orvos- és Egészségtudományi Centrum, Magatartástudományi Intézetének egyetemi docense.
E-mail: banfalvia@t-online.hu